

TANZİMAT SONRASI ŞEKİLLENEN CEZÂİR-İ BAHR-I SEFİD VİLÂYET MERKEZİ RODOS HÜKÜMET KONAĞI

NEVAL KONUK

Öğr.Gör.Dr., Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
neval.konuk@marmara.edu.tr

Öz

Osmanlı mimarlık tarihinin yazımında 19.y.y. kamu yapıları ile bu yapıların sosyo-kültürel alana etkisini gösteren akademik çalışmalarla bu dönemdeki Osmanlı gündelik hayatının, farklı unsurların kültürel etkileşimlerinin ve bunun kamusal alanda, gündelik hayattaki keşişme ya da çatışma sınırlarını belirlemedeki çalışmalarının sayısı oldukça azdır. Keza, dönemin sosyo-kültürel yapısı ile bu dönemde devlet ideolojisinin ve erkinin sembolü hükümet konaklarının toplumsal hayata, kent mekanlarına etkisi ve değişimi konularındaki bilgiler de sınırlıdır. Bu nedenle, bu makalede ele alınan Rodos Hükümet konağı ile ilgili veriler ve ağırlıklı olarak ilk defa ortaya konulan bilgi, saptama ve mekan analizlerini içeren çizimler ve yine ilk defa yayımlanan arşiv plan çizimleri önem taşımaktadır.

Sultan II. Mahmud döneminde merkezîyetçi örgütlenme girişimleriyle başlayan reform hareketleri, Tanzimat'la hızlanan yeni yönetim organlarının kurulmasını sağlamıştır. 1864'te Vilâyet Nizâmnamesi yayımlandıktan sonra, bir takım idarî değişikliklere gidilerek, kentlerin mekânsal yapılarının oluşumunda yeni öğeler ortaya çıkmıştır. Bu yapılanma içinde öncelikli odak noktası devlet dairesi hükümet konağıdır ve sırasıyla konağa, adliye, telgrafhane, karakol, hapishane, zaptiye koğuşu gibi binalar da eklenmiştir. Tanzimat sonrasında egemen olan ideoloji ve yönelimler, bu şekillenen erkin mekânlarını yeni işlevlerle yeniden biçimlendirmiştir. Cezair-i Bahr-ı Sefid Vilayeti'nin merkezi olan Rodos Hükümet Konağı bu sürecin önemli örneklerindedir.

İdeoloji, politika ve mimarlık arasındaki ilişki geçmişten günümüze kadar birçok anlamda ve kavramsal kullanım da dile getirilmiştir. Tanzimat sonrasında egemen olan ideoloji ve yönelimler, toplumsal yaşamdaki değişiklikler, erkin mekanını biçimlendirerek, doğal olarak ideoloji ve siyasi erkin bir göstergesi şeklinde mimariye yansımış ve karşılığını bulmuştur. Bu makalede bu çerçevede değerlendirilmelidir. Her ne kadar Rodos Hükümet Konağı bugün özgünlüğü bozulmuşsada, konumu itibarıyla adadaki 390 yıllık Osmanlı hakimiyetinin dini erk dışında, siyasi erkinin de önemli bir sembolüdür.

Anahtar Kelimeler: tanzimat ideolojisi, hükümet konağı, Rodos, Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti, erk ve mekan, Osmanlı mimarisi.

PROVINCIAL CENTER OF CEZÂİR-İ BAHR-I SEFİD WHICH WAS SHAPED AFTER TANZIMAT (REFORMS) RODOS GOVERNMENT BUILDING

Abstract

In the Ottoman architectural history literature, there is a limited number of researches on public building of 19th Century and their reflections on the socio-cultural sphere as well as of those which determine Ottoman daily life, interactions between various cultures and their intersections or conflicts in public sphere and daily life. Similarly, knowledge on socio-cultural texture of the era as well as influence and change of government buildings of the era, which represent official ideology and power of the state, on social life and urban setting is also very limited. That's why data on the Rodos Government Building which is discussed on this paper for the first time, as well as information, sketches containing findings and space analyses and archive plan drawings which were published here, again, for the first time, are very important.

Reform movements which were initiated by the centralist organization attempts during the reign of Sultan Mahmud II, and gained an impetus during Tanzimat, enabled formation of new administrative organs. Following proclamation of Vilayet Nizamname (Ordinance for Provinces) in 1864, some administrative modifications were undertaken and new elements were made prominent in formation of urban setting structures. Priority focal point amongst these structures was government building, representing the seat of the government, latter supplemented by court houses, telegram office, police station, jail, officer barracks, etc. The ideology and tendencies prevalent after Tanzimat reshaped locations of this newly emerging power. Rodos Government Building, which is center for Cezair-i Bahr-ı Sefid Vilayet (Province) is one of the most important examples of this process.

The relation amongst the ideology, politics and architecture, up to date, has been voiced in many senses and in many conceptual uses. The ideologies and trends which were dominant following Tanzimat and changes in the social life, shaped seat of power and were naturally reflected and found its expression on architecture as tokens of ideology and political power. This paper must be debated in this framework. Although authenticity of Rodos Government Building has today been spoiled, it is, with its prominent position on the island, an important symbol not only religious power but also political power of 390 years of Ottoman rule on the island.

Tanzimat öncesinde, Osmanlı kent dokusunun en tipik özelliği, saray ve saraya bağlı kişiler tarafından bir vakıf kapsamında inşa ettirilen büyük külliye çevresinde oluşturulan yerleşim merkezleridir. Tanzimat sonrasında ise, yapılan idari ve kentsel reformlara da bağlı olarak oluşan yönetim sistemindeki yeni bakışlar, kent dokusunu etkilemiştir. Merkezi sistemi vurgulayan kamu yapıları, bu dönemde inşa edilmeye başlanmış ve yeni nizamnâmeler kapsamında Osmanlı klâsîğinden uzaklaşarak farklı bir kent dokusu meydana getirilmiştir¹.

Tanzimat'tan önceki dönemde kamu görevlileri için ayrı binaların bulunmadığı, bu görevlilerin konutlarını aynı zamanda yönetim işleri için kullandığı göz önüne alınırsa, tümüyle yeni bir olgu olan "devlet binaları" sadece işlevsel olarak değil, sembolik olarak da taşrayı payitaht İstanbul'a daha sıkı bağlamaya çalışıldığını ifade etmektedir. Vilâyetlerde Osmanlı iktidarını simgeleyen bu binalar ile devlet, halk için çok daha görünür bir olgu hâline gelmiştir. Hükümet konakları, bir tek şahsın değil, bir topluluğun bütün olarak bir devleti nasıl algıladığının simgesidir. İdeoloji ise, büyük çapta bu simgesel düşüncenin hayatımızdaki öneminden çıkan, ona dayanan bir görüntüdür. Çok çalkantılı ve akışı hızlanmış çağdaş devrin bir özelliğidir. Osmanlı'da Tanzimat'ın ilânıyla başlayan batılılaşma yönelimi, ideolojik olarak bu devrin mekânlarına etkisini hızlandırmış ve aynı zamanda şehirlerde yapısal ve mekânsal değişiklikler meydana gelmiştir.

Tanzimat sonrasında Osmanlı kentlerinde görülen en belirleyici özellik, yeni inşa edilen Hükümet konağı ve onu çevreleyen kamu yapılarıyla, kentte yeni bir idarî merkezin oluşturulmasıdır. Hükümet konakları, bünyesinde barındırdıkları mülkî idarenin yer aldığı askerlik şubesi, adliye, telgrafhane, hapisane vb. birimlerle merkezî yönetimin kentlerde vücut bulmuş halidir. Dönemin hükümet konakları, genellikle kentin tarihi dokusu ve bu dokuyu çevreleyen surların dışında bir mahalde yapılmıştır. Bu binaların tarihi kentin dışında yapılmasının nedeni ise kentte yeni ve modern bir mahallenin oluşumunu sağlamaktır. Genelde bir meydanın etrafında yer alan ve hükümet konağı merkezinde gelişen bu yeni doku, farklı zamanlarda inşa edilseler de askere alma dairesi, postane, kışla, (namaz saatlerine bağlı bir zaman yerine sivil çalışma saatlerini belirleyen) bir saat kulesi gibi yapıları da bünyesinde barındırmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda anıtsal kamu yapıları genellikle kentin topografyasında hâkim mevkilere konumlanmışlardır. Devletin gücünü vurgulayan, modernliğin görsel temsilcileri durumundaki kamu binaları, kent surları dışındaki tepelerde de bir meydan oluşturulmak suretiyle inşa edilmişlerdir².

¹ Cerasi, M. M., **Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

² Yazıcı, Nurcan, "Government Office Buildings in Trabzon Province From Tanzimat Era to the Republic Period/ Trabzon Örneği'nde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları", **The Journal of International Social Research /Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol:1, Issue:5, Fall 2008, s.943-959.

Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti'nin Şekillenmesi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Taşoz'dan Meis'e kadar uzanan adalara, Cezâir-i Bahr-ı Sefid (Akdeniz Adaları) adı verilmiştir³. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını birleştiren, Cebel-i Tarık Boğazı'ndan Karadeniz'e kadar uzanan Akdenize, batı literatüründe karalararası anlamında "Mediterranean" denilmiştir. Araplar ise, Latince kökenli bu sözcüğün yerine "Bahr-ı Muvassıt" terimini kullanmışlardır. Bazen de "Bahr-ı Sefid"i kullandıkları bilinmektedir. Anadolu ve Rumeli kıyıları ile Girit Adası arasındaki denize de "Adalar Denizi" veya "Ege Denizi" adı verilmiştir⁴. Ege Adaları terimi ise Bizans döneminde Ege Denizi'ndeki tüm adaları kapsamına aldığı halde, sonradan alanı giderek daralmıştır.

Ege Adaları'ndaki klâsik dönem Osmanlı yönetim anlayışı, XIX.y.y.'ın ilk çeyreği boyunca fazla bir değişikliğe uğramadan devam etmiştir. Eyâlet idaresinde kaptanpaşaların mutlak etkisi ve denetimi sürmüştür. Tanzimat'ın ilânına zemin hazırlayan Sultan II. Mahmud döneminde eyâletlerde merkezî idarenin güçlendirilmesi için önemli çalışmalar yapılarak yeni bir idarî-askerî teşkilâtın kurulması yönünde adımlar atılır (13 Eylül 1836)⁵.

Meclis-i Vâlâ'nın 1842 düzenlemesi gereğince kaptanpaşa denetiminde olan adalar eyâletinin idarî taksimatı yeni baştan ele alınır ve sınırlarında değişikliğe gidilir. Kaymakamlık sistemi gereği eyâlet; mülhak adalarla birlikte Bozcaada, Limni, Midilli, Sakız, Sisam, İstanköy, Rodos ve Kıbrıs kaymakamlıklarından oluşur. Tanzimat düzenlemeleri belirginleştikçe, 1849 yılı başı itibariyle eyâletin idarî taksimatında ve işleyişinde oldukça köklü değişimi ön gören kararlar alınması aşamasına gelinir. Merkezde yapılan çalışmalar neticesi Ege Adaları'nı içine alan "Cezâir-i Bahr-i Sefid Eyâleti" adıyla yeni bir yönetim yapılanması resmen yürürlük kazanır. Şüphesiz bu sürecin en önemli yeniliği kaptanpaşanın eyâlet denetimindeki etkisinin tamamen ortadan kalkmasıdır. Eyâletin ilk merkezi ise yeni teşkil edilmiş olan Akdeniz Filosu Kumandanlığı'nın da bulunduğu **Rodos**

³ Turan, Şerafettin, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar", **III.Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara, 1986, s.35. Türklerin Ege Adaları ile ilgisi Anadolu'nun fethi ile başlar. Çaka Bey, 1081 yılında sık sık Ege Adaları'na ve Bizans'a karşı saldırılarda bulunur. Kendisinin Sakız, Rodos ve Sisam'ı ele geçirdiği söylenmektedir (Akdes Nimet Kurat, **Çaka Bey, İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi**, Ankara, 1966, s.28). Ancak, bu durumun uzun sürmediği anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla kurulan beyliklerden biri olan Menteşe Beyliği 1300'de Rodos Adası'nı Bizans elinden alır. Suriye sahillerinden kovulan St.Jean Şövalyeleri 1309 yılında adaya yerleşmek istediklerinde, burada hem Türklerle hem de yerli Rumlarla savaşmak zorunda kaldılar (Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, (Çev.:Orhan Şaik Gökyay), Ankara, 1986, s.56). Ege Denizi'nin büyük adalarından biri olan Sakız, 1306 yılında 30 gemiden oluşan Türk filosunun saldırısına uğrar. Sakız adası 1330 veya 1331 yıllarında Aydınolu Umur Bey tarafından kuşatılmış ise de ele geçirilememiştir (Wittek, **a.g.e.**, s.45). Görüldüğü üzere, Türklerin Ege Adaları ile ilgileri eskiye dayanmaktadır. Fatih Sultan Mehmed döneminde, İmroz (Gökçeada), Semadirek Adaları, Taşoz, Limni, Midilli adalarına hakim olunur. Kuzey ve Doğu Ege Adaları'nı kısa sürede ele geçiren Fatih için, korsan yatağı durumunda olan Rodos'u almak, Ege'den Akdeniz'e açılacak gemilerin güvenliği için çok önemli idi. Bu nedenle 1480'de ada Mesih Paşa tarafından kuşatıldıysa da alınamadı. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521 Belgrad Seferi sonrasında, uzun süren kuşatmadan sonra 1522'de fethedilir. Rodos'un fethinden sonra ona bağlı olan Lindos ve İstanköy gibi adalar ve Bodrum Kalesi de alınır. 1538'de Barbaros Hayreddin Paşa tarafından da Oniki Ada'ya ait olan Kerpe ve Kaşot Adaları ele geçirilir (Cengiz Orhonlu, "Oniki Ada Meselesi", **Türk Kültürü**, S.23, Eylül 1964, s.2). 1566'da Sakız adasının fethiyle de, Ege Denizi'nde Girit dışındaki tüm adalar Osmanlı egemenliğine girdi.

⁴ **Cezair-i Bahr-ı Sefid Salnamesi**, Sene 1310, s.205.

⁵ Bostan, İdris, **Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2003, 183s.

Adası olur⁶. Eyâletteki bu düzenleme sonrası ana kara ile olan tek bağ ise fethinden itibaren Rodos'la ilişkilendirilen⁷ ve bir nahiye statüsünde bulunan Marmaris olur. Cezâir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin adalar merkezine yapılanması üzerine yüzyıllardır Paşa Sancağı olan Gelibolu sınırları dışında kalır. 1849'da adalarda eyâlet sistemine geçilince, yeni sistemin ayrıntılarını içeren Türkçe ve Rumca belgeler hazırlanarak ilgililerin istifadesine sunulur (30 Ağustos 1849).

1856 Islahat Fermanı ile Cezâir-i Bahr-i Sefid Eyâleti'nin yapısında yeni bir değişim daha yaşanır. Eyâlet teşkilâtı lağvedilerek yerine mutasarrıflık sistemi getirilir. 1862'de eyâletin idarî taksimatında merkez değişikliğine gidilir. Özellikle Midilli Adası yöneticilerinin ısrarlı isteği üzerine eyâlet merkezi **Rodos'tan Midilli'**ye nakledilir⁸.

Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin taksimatında esas düzenlemeye 1867 sonrasında gidilir. Kısa sürede başarıya ulaşan bu program uyarınca ilk olarak vilâyet merkezi değiştirilir. Önce Hüdâvendigâr Eyâleti'ne bağlı olan Biga Sancağı adalar vilâyeti bünyesine alınır. Daha sonra devletin savunma hattını Çanakkale Boğazı'na çekme stratejisinden kaynaklanan bir kararla Biga Sancağının merkezi olan **Kal'a-i Sultaniye (Çanakkale)**, Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin yeni merkezi olarak belirlenir. Vilâyetin diğer büyük sancaklarını Rodos, Sakız ve Midilli oluşturur. Kıbrıs Adası önce vilâyet sınırları dışında bırakılır⁹ ise de valinin talebi üzerine 9 Şubat 1868 tarihli emir ile vilâyete dahil olur¹⁰.

1864'te başlayan vilâyet yapılanması 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyet'in ilânı ile Kanûn-ı Esasî'nin yürürlük kazanmasına kadar devam eder. Yeni dönemde diğer bütün vilâyetler ile birlikte Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin de yeni baştan ele alınması gündeme gelir. Kanûn-ı Esasî sürecinde ilk olarak vilâyet merkezi 1877 yılı itibari ile tekrar **Rodos Adası'na** nakledilir¹¹. Vilâyet merkezi Rodos olunca, Biga Sancağı vilâyet sınırlarından çıkarılarak müstakil bir sancak hâline getirilir. Kıbrıs Adası ise tekrar vilâyet içine alınır. Son düzenleme ile vilâyette Rodos Sancağı'ndan başka Midilli, Sakız, İstanköy ve Kıbrıs'tan oluşan 5 sancak, 17 kaza ve 14 nahiyeye bağlı 222 köy bulunuyordu.

1877 taksimatı uyarınca oluşan Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin idarî yapısında çok geçmeden ilk zorunlu değişikliğe gidilir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yapılan bir antlaşma ile Kıbrıs adası geçici olarak İngiltere'ye devredilince (1878), ada vilâyet yapısı

⁶ Eyâletlerdeki yapılanma süreci devam ederken Osmanlı Devleti 1848 yılı itibariyle bir Akdeniz Filosu oluşturma kararı alır. Karar uyarınca donanma mevcudu üçe taksim edilir ve biri Akdeniz Filosu olarak belirlenir. Böylece kışın da bu bölgede donanmanın bulunması sağlanır. Akdeniz Filosu'nun komuta merkezi olarak Rodos Adası tespit edilir (Gencer, Ali İhsan, 'Doğu-Akdeniz'de Türk Kömür Ambarları', **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, 1986, s.13-32).

⁷ Marmaris, Rodos'un fethinden itibaren adanın bilhassa savunma ve zahire eksiklerinin giderilmesi amacıyla buraya tabi kılınmıştı (Erdoğan, M.Akif, 'Rodos Adası'nda 1711 yılında Timarlar ve Timarlılar', **E. Ü., Tarih İncelemeleri Dergisi**, XIII, İzmir 1998, s.25). Marmaris kazası 1831 nüfus sayımında ise doğrudan Rodos'a bağlı olarak gösterilmektedir (BOA, **D.CRD**, Nu.: 39989).

⁸ Midilli'nin merkez oluşu kararımın ardından adada şenlikler düzenlenir (BOA, BEO, VGG, Nu.: 378, s. 14, 16, 60, 63; İ-MV, Nu.:24788; İ.DH, Nu.:88903). Merkez teşkilâtı sonrası önemi artan Midilli'de bir de Ticâret Meclisi açıldı (İ- MV, Nu.:10006).

⁹ Turan, Şerafettin, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", **Bellekten**, XXIX/113- 116, Ankara 1965, s.79.

¹⁰ BOA, İ-MV, Nu.: 26237. Kıbrıs'ın eyaletteki durumu hakkında irade: İ-MM, Nu.: 1606.

¹¹ BOA, **ŞD**, Nu.: 2342/14; **İ.DH**, Nu.: 60661; Mehmed Celal, Coğrafya-i Umûmi, İstanbul 1313, s.195.

dışına çıkarılır¹². Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin bu son mülkî görüntüsü, **Sakız Adası'nın** 1880 merkez sancak oluşuna kadar devam eder¹³.

Yunanistan'ın 1886 yılında Girit Adası'nı topraklarına katmak için başlattığı girişimler Ege'de güvenliği biraz daha ön plâna çıkarır. Girit'teki gelişmeler ardından Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilâyeti'nin yapısında güvenlikten kaynaklanan yeni bazı düzenlemeler yapılması gündeme gelir. Nitekim, **Rodos Adası'nın** tekrar vilâyet merkezi yapılması uygun bulunur (20 Kasım 1887)¹⁴. Böylece Rodos Adası üçüncü defa vilâyet merkezi olur¹⁵. Sakız'daki vilâyete merkez kurumlarının başta idare heyetleri ve mahkemeler olmak üzere Rodos'a nakline başlanır¹⁶. Ayrıca İdarede kolaylık sağlamak maksadıyla adalar arasındaki telgraf hattı çekilmesi çalışmalarına önem verilir¹⁷.

İtalya'nın 1912 yılında Rodos dahil bölgedeki toplam 16 adayı işgali sonrasında başta vilâyet merkezi olmak üzere zorunlu birtakım değişikliklere gidilir. Ardından yaşanan Sakız ve Midilli'nin Yunan işgali ile vilâyetteki Osmanlı egemenliğinin hukukî boyutu 1923 Lozan Andlaşması'na kadar devam eder.

Rodos'un İtalyan işgalinden bir müddet sonra vilâyet merkezi işlemlerinin yürütülmesi hususunda çeşitli aksaklıkların artarak devam etmesi üzerine yeni merkez olarak Midilli uygun bulunur ve 1862'den sonra Türk idaresi boyunca **Midilli** ikinci defa vilâyet merkezi olur¹⁸. Bu kararın ardından Midilli'ye bir mutasarrıf atanması veya mülkiye ve maliye memurlarının askerinin emri altına verilmesi hususu Harbiye Nezareti'nce teklif edilir. Bunun üzerine 1912'de mutasarrıflık, Midilli'de bulunan Müfreze Kumandanı Binbaşı Abdülгани'ye vekâleten verilir¹⁹. Vilâyetteki idarî değişikliğe rağmen Rodos'un yönetimdeki etkisi devam eder. Devletin bazı yazışmalarında Midilli'de görev yapan valiye Rodos Valisi olarak hitap ettiği görülür²⁰.

Rodos'un Tarihçesi

Ege Denizi'nin güneydoğusunda bugün Yunanistan'ın dördüncü büyük adası olup (1400 km²) Rhodus (Rhodos), İtalyanca'da Rodi, Türkçe'de Rados (Rodos) şeklinde anılır. Bir bölümü dağlık ve ağaçlık, bir bölümü verimli topraklarla kaplı, Türkiye'nin güneybatı sahillerinden (Bozburun yarımadası) 19 km. uzaklıkta, Marmaris'e 50, Atina'ya (Pire) 400 km. mesafede yer alır. Rodos sadece adanın değil aynı zamanda Doğu Akdeniz'in tarihî eserlerle dolu, güzel iklime sahip en güzel şehirlerinden birinin adıdır. Bu şehir, adanın en kuzey ucunda deniz yolunu çok iyi kontrol edebilen önemli bir noktada yer almaktadır.

¹² Kıbrıs Adası'nın İngiltere'ye devri hususunda bk. Rifat Uçarol, 1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri), İstanbul 1998, s.19 vd.

¹³ BOA, **AD**, Nu.: 863, s.22; **İ.DH**, Nu.: 88903; **ŞD**, Nu.: 2342/14.

¹⁴ Ayrıca Sakız'da bulunan vilâyet heyetinin Rodos'a Rodos Mutasarrıflığı heyetinin de Sakız'a nakledilerek teşkilâtın oluşturulması aynı oturumda benimsendiğinden (BOA, **MV**, Nu.: 26/35) gereği yapıldı (**İ-MM**, Nu.: 3993; **İ.DH**, Nu.: 83314, 83572, 88903, 91248).

¹⁵ BOA, **MV**, Nu.: 26/35.

¹⁶ BOA, **MV**, Nu.: 26/35. Merkezin Rodos'a nakli kararı ardından adada ihtiyaçlara cevap verecek yeni bir Hükümet Konağı inşasına başlanır (**MV**, Nu.: 38/43).

¹⁷ BOA, **İ.DH**, Nu.: 83654.

¹⁸ BOA, **ŞD**, 36/39.

¹⁹ BOA, **MV**, 171/98.

²⁰ BOA, **HR. SYS**, 1959/7.

Rodos'un tarihi üç binyıl öncesine kadar gider. 1522-1912 yılları arasında Osmanlı Devleti idaresi altında kalan ada halen bu döneme ait pek çok tarihî eser barındırır. Bugün Rodos yarısından fazlasının şehirde yaşadığı 80.000 kişilik nüfusa sahiptir. Bu nüfusun içerisinde sayıları 7 bine ulaşan küçük bir Müslüman-Türk azınlığı mevcuttur²¹.

Osmanlılar 1480 ilkbaharında Rodos'a yönelik ilk ciddi seferi gerçekleştirirler. Mesih Paşa kumandasındaki 160 gemilik filo adayı üç ay süreyle kuşatma altına alır. Şövalyelerin büyük üstadı Pierre d'Aubusson kumandasındaki şövalyeler ağır kayıplar vermesine rağmen şiddetli bir direniş gösterir. 28 Temmuz 1480 günü yapılan son büyük hücum netice vermeyince Osmanlılar kuşatmayı kaldırır ve donanma 3 Ağustos'ta Rodos'tan ayrılır.

II. Bayezid ile taht mücadelesine girişen Cem Sultan ikinci girişiminde de başarısızlığa uğrayınca Rodos'a sığınır ve iki ay kadar burada kalır. Yavuz Sultan Selim'in Suriye, Filistin ve Mısır'ı (1516-1517) ele geçirmesinden sonra Rodos, İstanbul ile imparatorluğun yeni bölgeleri arasındaki en önemli deniz yolu olur. Kanûnî Sultan Süleyman stratejik gerekçelerle 16 Haziran 1522'de Rodos'u hedef alan sefere çıkar. Zorlu ve kanlı çarpışmalar neticesinde 1 Safer 929'da (20 Aralık 1522) diğer adalarla birlikte Rodos'u fetheder²². Kanûnî Sultan Süleyman yıkılan surları tamir ettirir ve buraya güçlü bir askerî birlik yerleştirir. Ayrıca, şehri yeniden canlandırmak için kale içinde yüksek bir yere tabhâneli cami, medrese, imaret ve hamam inşa ettirir.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın önemli külliyesinden başka ulemâdan, kumandanlardan ve paşalardan bazı kişiler de İslâmî hayat tarzıyla ilgili yeni kurumlar oluştururlar. 1524'te surlarla çevrili Rodos şehrinde on altı mescidin yanında iki cuma camisi vardır. Mescidlerden bazıları kiliseden dönüştürülür. Süleymaniye Camii, İbrâhim Paşa Camii (1540), Receb Paşa Camii (1588) ve Murad Reis Camii (1636) en önemli mâbedlerdir. Receb Paşa Camii'nin harimi 16.y.y. İznik çinileriyle bezelidir.

1670 yılında Girit savaşlarından hemen sonra Rodos adasını ziyaret eden Evliya Çelebi şehir hakkında çok değerli ve ayrıntılı bilgi verir. Surların kuvvetli tahkimatından söz eder ve burada otuz altı cami ve mescid (altı cami, otuz mescid) olduğunu yazar. Özellikle Saint Jean şövalyelerinin büyük gotik katedralini anlatır. Bina, 1523'te Sencovan (San Giovanni) adıyla Osmanlılar tarafından camiye dönüştürülür (Câmi-i Kebîr); 1570 tarihli kayıtlarda da aynı adla bir mahalle ismi zikredilir²³. Hz. Yahyâ'nın burada gömülü olduğunu belirten Evliya Çelebi şehirdeki ev sayısını 4200 olarak gösterir. Ona göre şehirde yirmi dört mahalle vardır, bunların dördünde Rumlar, ikisinde yahudiler oturur. Evliya Çelebi'nin verdiği adadaki köy sayısı doğrudur. Rodos'a defnedilen önemli kişiler arasında Kırım hanlarını da zikreder. Bir Bektaşî tekkesinin bulunduğunu belirtir. Eserinde bazı binalara ait kitâbeleri kaydeder²⁴.

1764-65'de III. Mustafa surlarla çevrili şehirde çok iyi tezyin edilmiş bir cami ve Yeni Hamam olarak bilinen bir çifte hamam inşa ettirir. 1793'te Sultan Abdülmecid'in eski

²¹ Kiel, Machiel, "Rodoss" Maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2008, c.35, s.155.

²² Tekindağ, Şehabeddin, "Rodoss'un Fethi", **BTTD**, II/8, 1968, s.58-65.

²³ Örenç, Ali Fuat, **Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2006.

²⁴ Evliya Çelebi, **Seyahatnâme**, Yapıkredi Yay., IX, s.233-257.

rikâbdarı Hâfız Hacı Ahmed Ağa Türkçe, Arapça ve Farsça eserlerden oluşan çok zengin bir yazma eserler kütüphanesi kurar. Kütüphane ve yazmalar bugün de korunmaktadır. 1809'da Süleymaniye Camii restore edilerek neo-klasik dekorasyonla tamir edilir.

XVII ve XVIII.y.y.'larda Rodos adası bazı devlet adamları ve önemli kişiler için bir sürgün yeri olarak kullanılır. Bu kişiler Rodos'ta ölünceye kadar yaşar. Kırım Hanı Canberk Giray Han, Şâhin Giray, kaptan paşa ve vezîriâzamlar, hiciv ustası şair Haşmet ve görevden el çektirilen Safevî Şahı Safî'nin türbe ve mezarları burada yer alır²⁵. Türbeleri ve yüzlerce mezar taşıyla bu mezarlığın bugünün Yunanistan'ında başka bir benzeri yoktur.

Tarihi boyunca Rodos tahıl ithal edip zeytin ve zeytinyağı ihraç etmiştir. Şarap kültürü çok önemlidir. Meşhur sultana üzümleri 1830'lu yıllarda Anadolu'dan getirilmiş ve adanın her tarafına çabucak yayılmıştır. Adanın güney tarafındaki verimsiz topraklarda ise büyük oranda peynir, yağ ve halı dokumacılığı için yün üretimi yapılıyordu. Adada özellikle Lindos civarında İznik taklidi canlı bir seramik endüstrisi vardır, burada elde edilen ürünler Anadolu'ya ve Avrupa'ya ihraç ediliyordu. XIX.y.y.'ın ortalarında gemi yapımıcılığı revaçta bir endüstri olmuştur; balıkçılık, sünger avcılığı yaygındı ve diğer adalara taşımacılık için gemiler inşa edilirdi. Rodos tezgâhlarında Osmanlı donanması için de gemi yapılırdı²⁶.

1854'te Fransız bilim adamı Guerin adada 5500'ü şehirde, 500'ü köylerde yaşayan Türkler'den söz eder. Şehrin varoşlarında 5000, köylerinde 15.000 Ortodoks hıristiyan mevcuttur. Yahudiler ise 1000 kişi olarak tesbit edilmiştir. XIX.y.y. içerisinde bütün ada tekrar hızlı bir gelişme gösterir. 1891'de Vital Cuinet, son Osmanlı istatistiklerini kendisine temel alarak adada toplam 6825 Türk, 20.250 Rum, 1513 yahudi ve 566 Romalı Katolik olduğunu, yeni gelen bazı Ermeniler'le birlikte nüfusun tamamının 29.148'e ulaştığını belirtir.

Rodos şövalyelerinin âbidevî eserlerinden biri olan ve 1523'ten beri cami olarak kullanılan gotik Saint Jean Katedrali, 1840 yılında çıkan bir yangın sonucu büyük zarar görür.

Kāmûsü'l-a'lâm'da son dönem Osmanlı Rodos'u bir şehri ve kırk beş köyü bulanan, içerisinde kırk dört cami (yirmi ikisi şehirde), dört derviş tekkesi, üç medrese, üç hamam, doksan üç kilise ve iki sinagogu olan, bunların yanında her dinî cemaatin ilk ve ortaokulunun bulunduğu bir yer olarak tanımlanır. Rodos, 17 Mayıs 1912'de İtalyan-Türk savaşı esnasında İtalyan güçlerince diğer Oniki Ada gibi işgal edilir²⁷. 1943'te Mussolini'nin düşmesiyle birlikte İtalyan işgali sona erer. Almanlar 1945 Mayısına kadar Oniki Ada'yı ele geçirir. Bu yıllarda Rodos yahudileri yok edilir. Özellikle eski Rodos şehri hava bombardımanından çok zarar görür.

1948 Martında İngiliz idaresi döneminin ardından Paris Antlaşması'yla ada Yunanistan Devleti'ne bırakılır. Rodos şehri Yunanistan'ın Oniki Ada bölgesinin idarî başşehri olarak tasdik edilir. 1948'den sonra Türkler'in çoğu zamanla adadan ayrılarak Türkiye'ye yerleşir.

²⁵ Rodoslu, Celâlettin, **Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihî Simalar**, Ankara, 1945.

²⁶ Kiel, **a.g.m.**, s.157.

²⁷ Orhonlu, Cengiz, "On İki Ada Meselesi", **Türk Kültürü**, S.23, 1964, s.1-5; a.g.y., "On İki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", **Türk Kültürü**, S.24, 1964, s.29-34; Hayta, Necdet, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918)", **OTAM**, S.5, 1994, s.131-144.

1948 yılından itibaren adada Bizans eserlerini onarma, buna karşılık Osmanlı mimarisini ortadan kaldırmaya yönelik titiz bir politika izlenir. Bu politika 1985'te Süleymaniye Camii'nin minaresinin yıkılmasıyla zirveye çıkar. 2000 yılından sonra bu anlayış Rodos'un tarihinde dört büyük dönemin (Antikite, Bizans, Saint Jean şövalyeleri ve Osmanlılar) yaşandığını kabul eden politika ile yer değiştirir. Birçok Osmanlı eseri, Çarşı caddesinde bulunan Süleymaniye ve Ağa Camii tekrar restore edilir, bir kısmı da restore edilmek üzere. Recep Paşa Camii ve Sultan III. Mustafa'nın tarihî camisinin revakları ve minaresi hâlâ onarımını beklemektedir²⁸.

Tanzimat Öncesi Rodos Hükümet Konağı

Tanzimat'ın ilanından önce Rodos mutasarrıfları idari işlerini, ada limanının girişinde yer alan tersanenin hemen bitişiğindeki büyük bir taş konaktaki²⁹, divan odasında görüyordu. Tersane ağzı olarak tanımlandırılan mevkideki binanın rengi diğer binalarda da olduğu gibi beyazdı³⁰. "*Binanın divan odası son derece sade bir görüntüye sahipti. Zeminin de halı dahi bulunmuyordu. 1831 yılında Mehmed Şükrü Bey idareciliğinde divan odasının duvarları sedef ve gümüş kaplamalı tüfek ve tabanca asılarak süslenmişti. Duvarda büyük bir hat yazısı ile yelkenli bir gemi figürü vardı. Odanın bir köşesinde kurumuş buğday başakları bulunuyordu. Evrakların konulduğu iki raf ile bir dolap dekoru tamamliyordu*"³¹. Mutasarrıflar bu taş konaktan ayrı olarak, yine tersane müstemilatındaki başka bir binadan da harem olarak yararlanıyorlardı³². Ayrıca, adanın manzaralı yerlerinden olan Sünbüllü mevkiinde yaptırdıkları bir köşkü yazlık olarak kullanıyorlardı. Ancak, bu bina 1831 tarihi itibarıyla yanmış, harabe bir vaziyetteydi³³.

Tanzimat Sonrası Rodos Hükümet Konağı

1867 nizamnamesine göre düzenlenen Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti'nde başlatılan ıslahatların sıkı takipçisi olan Kayserili Ahmed Paşa, çalışmalarını öncelikle merkez teşkilâtına verdi. Bu teşkilâtı sorunları çözebilecek sağlamlıkta kurduktan sonra, merkezde işlemlerin daha rahat görülebilmesi için Ahmed Paşa'nın talebi doğrultusunda 15 Ağustos 1869'da yeni ve büyük bir hükümet konağının inşası için çalışmalara başlandı³⁴. Bu doğrultuda 23 Ocak 1870'de hükümet konağının plânları hazırlandı³⁵. (Plân-1-4). Ancak, inşasına başlanamadı.

²⁸ Kiel, **a.g.m.**, s.158.

²⁹ Hükümet sarayının mahzenleri gemi inşa malzemeleriyle doluydu (BOA., **HAT.**, Nu.:19293; Evliya Çelebi, **a.g.e.**, s.241 (Örenç, **a.g.e.**, s.73).

³⁰ Carlisle, George William Frederick Howard, **Diary in Turkish and Greek Waters, Earl of, 1802-1864**, 1854, s.131.

³¹ Hükümet konağında Fransız gezi heyetine kahve ve çubuk ikram edilmiştir. Mutasarrıf yemekte sahanda yumurta ve pilav yemiş, yemek sonrası kırmızı bir şerbet içilir. İtalyanca da konuşabilen Mehmed Şükrü Bey, misafirlerine Fransız İhtilali'ni ve anayasasını övmüştür. Ayrıca, Türklerin hususiyetleri hakkında bilgi vermiştir (Michaud, M.,- Poujoulat,M., *Correspondance D'Orient* (1830-1831),IV, Paris, 1834, s.3-5).

³² BOA, **HAT.**, Nu.:19293; **C.ML.**, Nu.:7448.

³³ Michaud-Poujoulat, **a.g.e.**, s.16.

³⁴ Örenç, Fuat, **a.g.e.**, s.130; BOA., **İ.DH.**, Nu.:596/41537.

³⁵ Konağın planı: BOA., **İ.DH.**, Nu.:605/42191.

1873 yılında adaya sürgüne gönderilen Ebuzziya Tevfik Efendi Rodos hakkında verdiği ayrıntılı bilgilerin içinde, hükümet konağı da yer alır³⁶. Tevfik Bey, Rodos'un uzaktan çok etkileyici bir görüntüsünün olduğunu, ancak adaya ilk çıktığında oldukça bakımsız bir hükümet konağı ile karşılaştığını, koca bir saltanatın dosta düşmana karşı gücünü ve ihtişamını temsil eden devlet dairesinin bu harap durumu karşısında hayrete düştüğünü şu şekilde ifade etmektedir: *"Limanın ağzında tek katlı, beyaz ve her tarafı dökülen konağın taşralardaki kervansarayları andırdığını, kapıdan içeri girilince sağ tarafta tabur ağasına ait bir odanın bulunduğunu, 3m. genişliğinde bir aralıktan asıl avluya çıkıldığını, sol tarafta bir binek taşına bağlı eskimiş ve dik bir merdivenden divanhaneye gidildiğini, bunun da karşısında zaptiye koğuşunun yer aldığını, İdare Meclisi'nin toplandığı ve içinde evrak okumak için yuvarlak bir masanın bulunduğunu, odanın ise nispeten daha bakımlı olduğunu aktarmaktadır"*³⁷.

Rodos Mutasarrıfı³⁸ olan şair Namık Kemal Bey'in Menemenli Rifat Bey'e 20 Şubat 1885 ve 27 Nisan 1885 tarihli mektuplarında, hükümet konağının inşası hakkında bazı bilgiler yer alır. Eski Hükümet Konağı memurların tümünü alamadığından, Süleymaniye Medresesi'nin vakfına ait Tersane'de bulunan Yes Tarlası adıyla anılan ve her tarafa nazır gayet güzel bir alanda bulunan 12 dönümden fazla arazi üzerinde on iki odalı tahtanî bir dairenin, Süleymaniye Medresesi'nin gelirlerinden karşılanarak inşası Maarif Komisyonunca kararlaştırıldığı; bunun için gerekli mazbata ile hükümet ve Komisyon arasında lazım gelen kira mukavelesini düzenlenerek edilerek mutabık kalındığını ifade eder. Ayrıca, taşı hazır olduğundan ve üç-dört kuruş yevmiye ile mahkumlar kullanılacağından, iki bin liraya ancak çıkabilecek olan böyle bir binanın sekiz yüz lira civarında mal olacağı tahmin olduğunu belirtir³⁹. İlerleyen tarihlerde Mutasarrıf Namık Kemal Bey'in ifade ettiği gibi konağın inşasına başlanıldığında, mahkumların kullanılıp kullanılmadığı Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bilgilerden tespit edilememiştir.

Eski başvekillerden Mehmed Sadık Paşa, Rodos'a 1878'de vali olarak atandıktan sonra, Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın kapanmasıyla rafa kaldırılmış olan vilâyet nizamnamesi hükümlerine uygun olarak, Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti'nin mülki taksimatında bazı değişiklikleri gündeme getirir⁴⁰. İlk olarak işlerin daha sağlıklı yürümesi için Rodos Hükümet Konağı meselesini çözer. Eski bina harap ve merkez teşkilâtıyla sayıları artan memurları barındıracak kapasitesi bulunmadığından, geçici surette vilâyet işlerinin görülmesi için adadaki en geniş hanelerden biri olan merhum Raşid Efendi'nin evi, aylık 12 Osmanlı altınına kiralanıp kullanılmaya başlanır. 8 Nisan 1878'de kira ücreti Mal Sandığı'ndan karşılanan bu binanın da yeterli olmaması üzerine, Vilâyet İdare Meclisi mazbatasını ile talep edilen ve bütün donanımı dahil 350.000 kuruş keşif bedeli olan yeni bir hükümet konağının yapılması kararı alınır⁴¹. Eski konağın yıkılarak arazisinde yeni bir

³⁶ Ebuzziya Tevfik, Yeni Osmanlılar Tarihi, Hürriyet Yayınevi, İstanbul, 1973, s.564-735.

³⁷ Ebuzziya Tevfik, **a.g.e.**, 567, 570, 573.

³⁸ Rodos mutasarrıfı olarak görev yaptığı tarihler, 15 Ekim 1884-24 Kasım 1887'dir.

³⁹Tansel, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Mektupları, VII.-VIII., Rodos ve Sakız Mektupları, c.IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, s.176.

⁴⁰ Örenç, **a.g.e.**, s.136.

⁴¹ BOA, **İ.SD.**, Nu.:39/2001 (5 Rabiülahir 1295).

hükümet konağının inşası uygun görülür. Mutasarrıflık döneminden itibaren görev yapan ve tersanesinin bulunduğu alanda inşa edilmiş olan hükümet konağının arka tarafındaki büyük bahçe içinde ise valinin hususi konağı (harem) yer almaktaydı⁴².

Ege'de ortaya çıkan güvenlik sorunları nedeniyle Vilâyet merkezi 1887'de Sakız'dan Rodos'a nakledilir. Vilâyet merkezinin Sakız'dan Rodos'a nakli ve yeni kurumların yerleştirilmesi için tahmini 300 liranın gerektiği hesaplanır⁴³. Nitekim, nakil sonrası ilk olarak yeni bir Hükümet Konağı'na ihtiyaç duyulur. Adaya yeni gelen memurların daha rahat çalışabilecekleri bir bina bulunmaması ve yeni bir bina yapmanın 5-6 bin Liraya mal olunacağı dikkate alınarak, ekonomik sıkıntıların bulunduğu bir dönemde bu masrafı hazineden yapmaktan ise Rodos Cemiyet-i İlmîyesi'nin 1.500 kuruş kira karşılığı hükümet konağı inşası ve bunun cemiyetten kiralanması hususu kararlaştırılır. Cemiyet inşaat için Süleymaniye Medresesi'nin gelir getirmeyen bir takım emlakini satacak ve ada aşar gelirinden 600 Lira kadar da borç temin edecektir. 11 Aralık 1888'de inşa halinde bulunan hükümet konağının tamamlanmasına kadar, vilâyet dairesi olarak kiralananan hanenin kira bedelinin ödemesi ile ilgili yazı yazılır⁴⁴ ve 19 Aralık'da da inşaatın bitiminde kira bedelinin peşin ödenmesi şartıyla cemiyet ile kira mukavelesi imzalanır⁴⁵.

25 Temmuz 1892 yılından ölüm tarihi olan 1906 yılına kadar Rodos'ta valilik yapan Abidin Dino Paşa'nın görevi sırasında hükümet konağının inşası tamamlanır. Arnavut asıllı olan Abidin Paşa Epir'in İliopsi köyünde bazılarının göre ise Preveza'da doğmuştur. Yanya ve İstanbul'da Fransızca ve İtalyanca öğrenim gördüğünden, Yunanca da bilirdi⁴⁶. Vali Abidin Paşa, göreve başladıktan sonra ilk icraatı, kiliselerin yanında bulunan Müslüman mezarlıklarının taşınmasını sağladı ve hiçbir dönemde olmadığı kadar çok sayıda yapı inşa ettirdi⁴⁷. Hükümet konağı, Türk okulları, askeri hastane, limanda depolar ve kendi konutu v.d. Rodos'a gelişle, daha önce Brüksel'den satın alınmış olan Sakız'daki sancak matbaasını Rodos'a naklettirdi ve "Egeon" (Ege) adında Türkçe ve Yunanca iki dilli bir gazete çıkarmaya başladı⁴⁸.

Hükümet Konağı 1892 yılında, Osmanlı döneminde 'Kalealtı', günümüzde ise Elefteria (Özgürlük) Meydanı yakınındaki sahil kenarına (bugünkü adı Mandraki sahiline) inşa edilir. Sahil şeridinde, Hükümet Konağı ile kalenin yedi kapısından biri olan Damla Kapı arasında

⁴² Öreñç, a.g.e., s.136.

⁴³ BOA., DH.MKT., Nu.:1507/68.

⁴⁴ BOA., DH.MKT., Nu.:1573/69.

⁴⁵ BOA., MV., Nu.:38/43; DH.MKT., Nu.:1563/4; 1587/42.

⁴⁶ Maillis A., Skandalidis K., Tsalahuris, K., **İ Rodos ton 19° eona**, Thymeli/TEDK Dodekanisu, Rodos 2000, s.117, 206, 210-213, 230-235.

⁴⁷ [Τσολάκης, Πάνος](#) (Tsolakis, Panos), *Οθωμανικά διοικητήρια στον ελληνικό χώρο (Othomanika dioikitiria ston elladiko choro)*, 1850-1912, University Studio Press, 2008, s.61.

⁴⁸ Tsolakis, a.g.e., s.62.

askeri hastahane inşa edilmesi için karar çıkar⁴⁹. Ancak, sonradan hastane kale içine inşa edilir⁵⁰.

Mekân Analizi

Hükümet binası iki katlı, eklektik tarzda inşa edilir ve bina boyutları yaklaşık 28 x 10,50 m. dir. 1912’de adanın İtalyanlar tarafından işgalinin ardından binada esaslı değişikliklere gidilir. Adadaki İtalya Devleti hakimiyeti döneminde 1927 yılında, İtalyan mimar Florestano Di Fausto tarafından yapıya ilâve bölüm eklenir ve tümüyle elden geçirilir. Ardından, bugüne kadar faaliyete olan postane binasına dönüştürülür⁵¹. Mimarlar Di Fausto ve yardımcısı Lombardi konuyla ilgili olarak iki proje sunar. Aynı yere bir üniversite inşa edilmesi de söz konusu olur. Ancak, postahane binası projesi kabul edilir⁵².

Yapılan ilâveler sonucunda bina, neredeyse kare biçiminde bir plâna sahip olur, ortada açık ve perimetrik bir galeri ve etrafına konumlandırılmış çalışma odaları yapılır. Çatısı iptal edilir ve düz bir teras oluşturulur. Görünen dış cephelerine yontulmuş (işlemiş) kum taşı (porolithos) ve çimento ile kum karışımı giydirme yapılır. Böylece, On İki Adalardaki İtalyan mimarisini niteleyen Rönesans ve modern unsurları barındıran karma bir kompozisyon ortaya çıkar.

Yapının İtalyan döneminde değişiklikleri yapan mimarı Di Fausto, eserlerine o dönem Roma’da hakim olan ve yenilikçi Novecento tarzının da aralarında bulunduğu İtalya’nın mimari geçmişine yönelme eğilimini uygulamaya çalışmıştır. Mimar bu tarzını İtalya’nın içinde ve dışında inşa ettiği eserlerinde de uygular. Rodos Hükümet Konağı’nın, plânını çizdiği diğer yapılarla benzerliği örneğin Rodos Ortaokul Binası, Arnavutluk Dış İşleri Bakanlığı binası ve Kahire’deki İtalyan Büyükelçilik binası ile benzerliği şaşırtıcı düzeydedir⁵³. İlk başta binanın çakılla döşenmiş iç avlusunun merkezinde Hermes’in bir bronz heykelinin yer aldığı bir şadırvan süslemekteydi. Bunlar 1939 yılında kaldırılır ve açık iç avlu bölüm cam tavan ile kapatılır⁵⁴.

Kullanım

On İki Adaların İtalyanlar tarafından işgalinden sonra (1912) yapı İtalyanların idare binası olarak kullanılır. Rodos’un 1945 yılında Alman işgali ve 1948 Mart’ın da İngiliz idaresi dönemi sırasında hangi fonksiyonla kullanıldığı tespit edilememiştir. Ancak, Paris Antlaşması’yla 1948’de Yunanistan’a bırakılan bina bu tarihten itibaren ve halen postane

⁴⁹ 25 yataklı bu askeri hastahane, 44.950 kuruş keşif bedeli ile inşa edilebileceği, keşif bedelinin Bahr-ı Sefid Boğazı istihkamları masraflarından karşılanması şartıyla 30 Ağustos 1885 tarihinde bir irade çıkar (BOA., DH.MUİ., Nu.:29-2/39).

⁵⁰ 1888’de kale içinde yeni bir askeri hastahane inşası gündeme gelir. Ancak, aradan bir yıl geçtiği halde inşaat bitirilemez. Sultan II.Abdülhamid, 11 Ocak 1889 tarihini taşıyan emrinde, hastahaneinin bitirilmesi için gereken 19.000 kuruşun Tophane-i Amire bütçesinde yer alan kale tamirâtı kısmından karşılanmasını ister (BOA., İ.DH., Nu.:86924).

⁵¹ Efim. (Gaz.) *O Angelioforos tis Rodu* (14.10.1927), Zisimatos, M., **İ taxydromiki istoria tis Rodu (1309-1984)**, Rodos 1984, s.153-158, **Rodos: İ poli ektos ton tihon 1522-1947, Arhitektoniki ke Poleodomia**, TEE Dodekanisu, Rodos 2005.

⁵² Kolonas, V., **İtaliki arhitektoniki sta Dodekanisa 1912-1943**, Olkos, Atina, 2002, s.42-45.

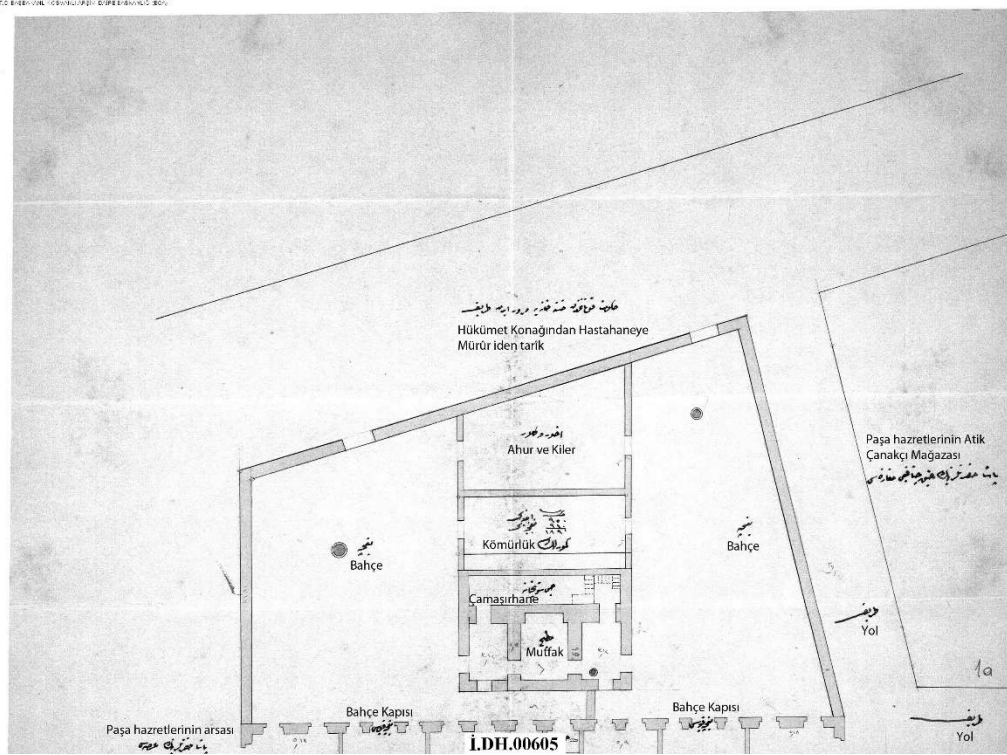
⁵³ Kolonas, a.g.e., s.45; Martinoli, S.,- Perotti, E., **Architettura coloniale italiana nel Dodekaneso 1912-1948**, Torino, 1999, s.176-177.

⁵⁴ Maria, M., **Thyres ke thyromata tis Rodu sto perasma ton eonon**, Ziti, Rodos 2002, s.132-135.

olarak kullanıldığından; Alman ve İngiliz döneminde de bu amaca hizmet ettiği düşünülmektedir.

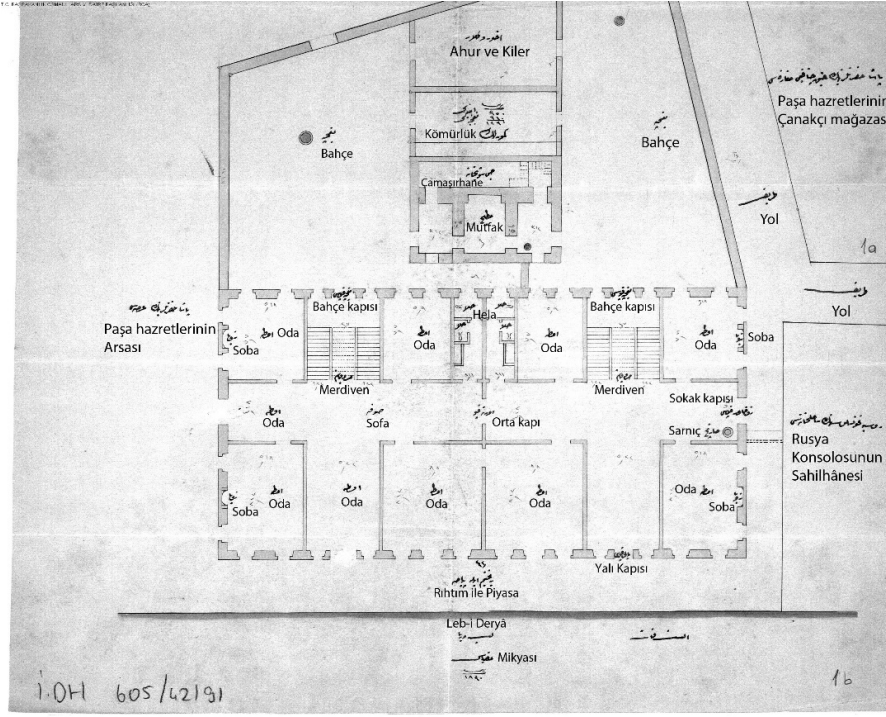
Sonuç

Cezair-i Bahr-ı Sefid Vilayeti(1864-1912)'nin 1877-1880 ve 1887-5 Mayıs 1912 tarihleri arasında merkezi olan Rodos'ta diğer vilayetlerde olduğu gibi 1864 (Vilayet Nizamnamesi) sonrası, kurumsallaşma ve yeni bir sistem oluşturma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu yeni yönetsel sistem, yeni yapı tiplerini de beraberinde getirmiştir. Hükümet konağı binaları, yeni sistemin getirdiği bir yapı türüdür. Genellikle yatayda gelişen, dikdörtgen şemadaki hükümet konağı binaları, iki ya da üç katlı olarak inşa edilmiştir. Konağın öne çekilerek vurgulanan ana girişin yerleştirildiği uzun cephe, Rodos'ta olduğu gibi meydana bakacak şekilde düzenlenmiştir. Mimarı bilinmeyen ve 1892'de inşa edilen hükümet konağının, belli bir tipolojiyi takip etmesi sebebiyle tasarımının başkent İstanbul'da yapıldığını düşündürmektedir.

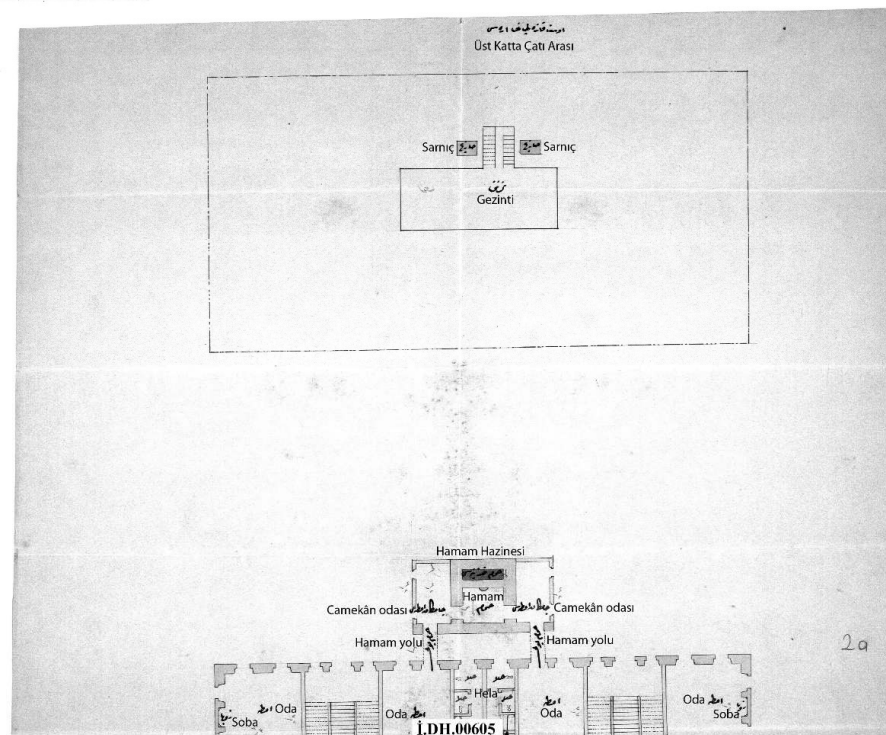
Çizim-1 Rodos Hükümet Konağı'nın birinci kat planı (1a)
(BOA., İ.D.H., 00605/42191, 20 Şevval 1286)

İ.DH.00605

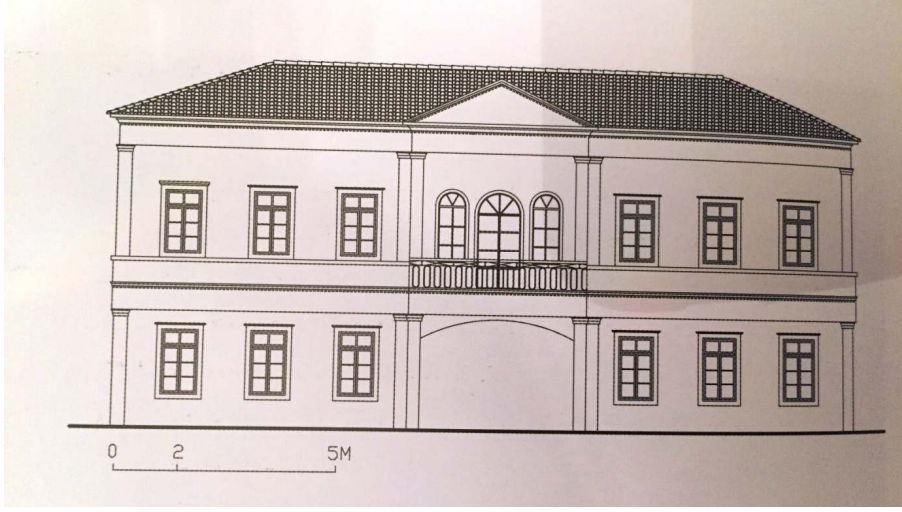
Çizim-2 Rodos Hükümet Konağı'nın birinci kat planı (1b)
(BOA., İ.DH., 00605/42191, 20 Şevval 1286)

Çizim-3-Rodos Hükümet Konağı'nın ikinci kat planı (2a)
(BOA., İ.DH., 00605/42191, 20 Şevval 1286)

Çizim-6 Rodos Hükümet Konağı Ön Cephe çizimi (Tsolakis, 2008, s.64).

1

Resim-1 Hükümet Konağı (1) ve Adliye Dairesi(2)'nin Görünüşü

Resim-2 Osmanlı dönemi Hükümet Konağı'nın görünüşü

Resim-3 1912 sonrası İtalyan dönemi İtalyan bayraklı görünüşü

Resim-4 İtalyan döneminde konak önünde yapılan bir tören

Resim-5 Hükümet Konağı genel görünüşü (2015)

Resim-6 Hükümet Konağı ön cephesi (2015)

Resim-7 Hükümet Konağı ön cephesi ve çıkış merdivenleri (2015)

Resim-8 Hükümet Konağı ön cephesi (2015)

Resim-9 Konağın giriş zeminin de İtalyan döneminin Rodos'un sembolü olan geyik detayı

Resim-10 Postane olarak kullanılan konağın bekleme salonu

KAYNAKLAR

- Efim. (Gaz.) *O Angelioforos tis Rodu* (14.10.1927),.
- Akdes Nimet Kurat, **Çaka Bey, İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi**, Ankara, 1966, s.28.
- Bostan, İdris, **Ege Adalarının İdarî, Malî ve Sosyal Yapısı**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi, Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2003, 183s.
- Carlisle, George William Frederick Howard, **Diary in Turkish and Greek Waters, Earl of, 1802-1864**, 1854.
- Cerasi, M. M., **Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.
- Cezair-i Bahr-ı Sefid Salnamesi**, Sene 1310, s.205.
- Ebuzziya Tevfik, **Yeni Osmanlılar Tarihi**, Hürriyet Yayınevi, İstanbul, 1973.
- Erdoğan, M.Akif, 'Rodos Adası'nda 1711 yılında Timarlar ve Timarlılar", **E.Ü., Tarih İncelemeleri Dergisi**, XIII, İzmir 1998, s.25.
- Evliya Çelebi, **Seyahatnâme**, c. IX, Yapı Kredi Yay., İstanbul, Mart 2005.
- Gencer, Ali İhsan, 'Doğu-Akdeniz'de Türk Kömür Ambarları', **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, İstanbul, 1986, s.13-32.
- Hayta, Necdet, "Rodos ile 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali ve İşgalden Sonra Adaların Durumu (1912-1918), OTAM, S.5, 1994, s.131-144.
- Kiel, Machiel, "Rodos" Maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2008, c.35, s.155.
- Kolonas, V., **İtaliki arhitektoniki sta Dodekanisa 1912-1943**, Olkos, Atina, 2002, s.42-45.
- Maillis A., Skandalidis K., Tsalahuris, K., **İ Rodos ton 19° eona**, Thymeli/TEDK Dodekanisu, Rodos 2000, s.117, 206, 210-213, 230-235.
- Maria, M., **Thyres ke thyromata tis Rodu sto perasma ton eonon**, Ziti, Rodos 2002, s.132-135.
- Martinoli, S.,- Perotti, E., **Architettura coloniale italiana nel Dodekaneso 1912-1948**, Torino, 1999, s.176-177.
- Mehmed Celal, **Coğrafya-i Umûmi**, İstanbul 1313.
- Michaud, M.,- Poujoulat, M., **Correspondance D'Orient (1830-1831)**, IV, Paris, 1834.
- Orhonlu, Cengiz, "On İki Ada Meselesi", **Türk Kültürü**, S.23, 1964, s.1-5; a.g.y., "On İki Ada'da Türk Eserleri ve Türk Nüfusu", **Türk Kültürü**, S.24, 1964, s.29-34;
- Örenç, Ali Fuat, **Yakındönem Tarihimizde Rodos ve Oniki Ada**, Doğu Kütüphanesi Yay., İstanbul, 2006.
- Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, (Çev.:Orhan Şaik Gökyay), Ankara, 1986, s.56).
- Rifat Uçarol, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)**, İstanbul 1998.
- Rodos: İ poli ektos ton tihon 1522-1947, Arhitektoniki ke Poleodomia**, TEE Dodekanisu, Rodos 2005.

Rodoslu, Celâlettin, **Rodos ve İstanköy Adalarında Gömülü Tarihî Simalar**, Ankara, 1945.

Tansel, Fevziye Abdullah, Namık Kemal'in Mektupları, VII.-VIII., Rodos ve Sakız Mektupları, c.IV, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, s.176.

Tekindağ, Şehabeddin, "Rodos'un Fethi", **BTTD**, II/8, 1968, s.58-65.

Turan, Şerafettin, "Rodos ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", **Bellekten**, XXIX/113-116, Ankara 1965, s.79 .

Turan, Şerafettin, "Geçmişten Günümüze Ege Adaları Sorunu Boyutlar, Taraflar", **III.Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara, 1986, s.35.

Yazıcı, Nurcan, "Government Office Buildings in Trabzon Province From Tanzimat Era to the Republic Period/ Trabzon Örneği'nde Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Hükümet Konağı Binaları", **The Journal of International Social Research /Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Vol:1, Issue:5, Fall 2008, s.943-959.

Zisimatos, M., **İ taxydromiki istoria tis Rodu (1309-1984)**, Rodos, 1984.

[Τσολάκης, Πάνος](#) (Tsolakis, Panos), **Οθωμανικά διοικητήρια στον ελλαδικό χώρο (Othomanika dioikitiria ston elladiko choro)**, 1850-1912, University Studio Press, 2008, 205s.

Arşiv Belgeleri

AD, Nu.: 863, s.22; **BEO**, VGG, Nu.: 378, s.14, 16, 60, 63; **C.ML.**, Nu.:7448; **D.CRD**, Nu.: 39989. **DH.MKT.**, Nu.:1563/4; 1587/42; Nu.:1573/69; Nu.:1507/68; Nu.:29-2/39; **HAT**, Nu.:19293; Nu.:19293; **HR. SYS**, 1959/7; **İ.DH**, Nu.: 60661; Nu.: 83314, 83572, 88903, 91248; Nu.: 83654; Nu.: 88903; Nu.:596/41537; Nu.:605/42191; Nu.:86924; **İ.MM**, Nu.:1606; Nu.: 3993; **İ.MV**, Nu.: 26237; Nu.:10006; Nu.:24788; **İ.ŞD.**, Nu.:39/2001; **MV**, 171/98; Nu.: 26/35; **MV**, Nu.: 38/43; **ŞD**, 36/39; Nu.: 2342/14.